

Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi

Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi (www.yonbildergi.com)
2017, Cilt 3, Sayı 4

Karşılaştırmalı Yöntem Çerçevesinde Ellen Meiksins Wood İncelenmesi An Examination of Ellen Meiksins Wood by Comparative Method

Öğr. Gör. Sevil ZENGİN¹

Öz

Karşılaştırmalı yöntem, sosyal bilimler çerçevesinde önemli bir nitel değerlendirme metodu olarak ele alınmaktadır. Yöntemin *sine qua non*²'i, karşılaştırılan nesnelerin toplumsal ve kültürel devinimini temele almasıdır. Bu açıdan, kapitalizm üzerine yapılan araştırmalar göz önünde bulundurulduğunda, alanyazında Ellen Meiksins Wood çalışmalarının söz konusu yönetime dair önemli bir açıklama sistematığı geliştirdiği söylenebilir. Wood, birçok eserindeki analizlerinde, genel olarak karşılaştırmalı yöntemi kullanmış olması ve tarihsel materyalist anlamda kapitalizmi ele alış biçimindeki karşılaştırmalı yöntemin özünü göz ardı etmemiş olması bakımından dikkate değer bulguları içermesi, bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Sosyal bilimlerde karşılaştırmalı yöntemin salt benzerlik- farklılık üzerinden yürütmesi ancak karşılaştırmalı yöntemin kendine dair sorunsallara değinmemesi de bu makalenin aşmaya çalıştığı başat bir sorun olarak ele alınmaktadır. Ayrıca, kapitalist düzlemin içsel dinamiklerinin ve artık ürüne el koyma şeklinin dönüşümüne, kapitalizmin eşliğinde yeni ve başka bir biçimlenme şekli oluşturmuştur. Bu bağlamda, Ellen Meiksins Wood eserlerinde, kapitalizmin özgün niteliklerinin detaylandırılması, kendinden önceki üretim biçimi olan feodalite ile beraber analiz edilmesi karşılaştırmalı yöntemin, yöntembilimsel haline denk düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kapitalizm, feodalizm, karşılaştırmalı yöntem, değer.

Abstract

The comparative method is considered as an important qualitative evaluation method in the framework of social sciences. *Sine qua non* of the method is based on the social and cultural motions of the objects. From this point of view, it can be said that, considering the researches on the issue of capitalism, the studies of Ellen Meiksins Wood have developed a significant system of explanations in terms of the comparative method. The fundamental value of this study is rely on her unique studies and for that Wood generally used comparative method in her analysis and for capitalism researches in terms of historical materialist sense, she is never ignore the essence of the comparative method which has gave remarkable findings to any kind of researches. The fact that this paper tries to overcome the primary problem which is many comparative studies in social sciences do not address the method itself and its usually based on just similarities and differences. Furthermore, the transformations of the internal dynamics of the capitalist dilemma and the way of expropriation the residuum is now creating a new and different form of transformation in the concept of capitalism. In this context, Ellen Meiksins Wood's works detailed the characteristics of capitalism and analyzed capitalism with the previous form of production called as feudalism so that these researches correspond to methodological aspect of the comparative method.

Key Words: Capitalism, feudalism, comparative method, value

¹ Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi; sevil.zengin@bozok.edu.tr

² "Olmazsa olmaz" anlamında gelen Latince bir deyiştir.

GİRİŞ

Mekânsal- tarihsel- ilişkisel üçleme, bir olguyu tanımlamaya çalışırken, aktarmacı bilginin ötesine geçmeyi başarmakta ve eleştirel bilgiye ulaşılmasını sağlamaktadır. Söz konusu üçleme daha da önemli olarak, olgunun kendine dair yeniden bilgi üretmeye olanak tanımaktadır. Sosyal bilimler alanında yapılan her çalışma belirli bir epistemolojik, ontolojik ve metodolojik tabandan beslenmektedir. Yöntemsel bağlamda ise bu açıklamaların karşılığı karşılaştırmalı metottur. Kapitalizm üzerine çalışmaları bulunan Wood, incelediği nesnenin kökenini araştırarak daha en başından söz konusu üçleme ile zorlu bir alana değinmektedir. Özellikle, kültürel, siyasi ve iktisadi biçimlenişlerde kapitalizmin, kentleşmenin ya da ticarileşmenin doğasını belirli paradigmlar üzerinden araştırmaktadır. İdeografik bakış açısından Wood, apriorik olarak belirli farklılıklar ve benzerlikler üzerinden, başka bir deyişle, karşılaştırmalı yönetime dair izler kullanarak analizini geliştirmektedir. Bahsi geçen kategorileştirme çabası ise yapay olan bir hale denk düşmemekte tam tersine mekânsal anlamda içsel dinamiklerin hesaba katılmasını desteklemektedir. Wood'un karşılaştırmalı olarak nitelendirilebilecek eseleri, aynı tarihsel dönemde İngiltere ve Fransa'nın kapitalizm, üretim ve mülkiyet biçimleri çerçevesinde incelenmesini içermektedir. Tarihsel materyalist bir bakış açısına sahip olan Wood'un karşılaştırmalı metodu, çatışma biçiminde değil, çelişkilerin özgül biçimlenişlerinin olguyu ne çerçevede oluşturduğu ya da değiştirdiği sorunsalını temel almaktadır. Bu bağlamda, Dobb ve Brenner gibi kapitalizmin zorunlu olarak değil de tamamen doğal bir şekilde İngiliz feodalizminden oluştuğunu ve bu oluşum sürecinin ise tarımsal kökenli olduğunu savunmaktadır. Benzer bir biçimde, tarihsel maddeci çizgi içerisinde incelenebilir olan Holloway ve Picciotto'un iktisadi ve politik düzey üzerinden yaptıkları tartışmada³ kapitalist devlete ilişkin bilginin, kapitalizme karşı bir eleştiri değil de onu yeniden üreten bir niteliği olduğunu vurgularken devlet üretme biçimlerini Britanya tartışmaları ve Alman tartışmaları olarak karşılaştırmalı bir yöntemle incelemişlerdir. Wood'un ise, zaman zaman Marksist çizgiyi de eleştiren tartışmaların başını çekmesi, özellikle tarihsel olguların bilimsel/karşılaştırmalı tarzda araştırılmasının önemini vurgulamaktadır. Tarihsel karşılaştırmalı metodu kullanan bir diğer isim olarak Skocpol ise, toplumsal devrimleri inceleyen çalışmasında⁴ Fransa, Rusya ve Çin'in toplumsal şartlarının devrimleri yapısal anlamda nasıl farklılaştığını araştırarak karşılaştırmalı yönetime dair bilgi üretme çabasına eklenmiştir. Çalışma, Ellen Meiksins Wood'un eserlerinde kullandığı yöntemin karşılaştırmalı bir çalışma için temel sağlayıp sağlamadığını araştırmanın yanı sıra karşılaştırmalı yöntemin kendisine dair bilginin kendi sorunsal çerçevesinde incelemeyi hedeflemektedir. Wood'un genel anlamda bakış açısını anlatan tarihsel maddecilik, öznenen bağımsız bir dış gerçeklik üzerinden kendini kurması açısından karşılaştırmalı yönetime dair bilgi üretmeye müsaittir ve var olan bir olguyu yeniden üreten bir noktada olmadığından, dolayısıyla kapitalizmin devamlılığını sağlayan bir bilgi üreten konumu da bulunmamaktadır. İnceleme nesnesine dışarıdan bakmak ve öznenen bağımsız olan dış gerçeklik üzerinden inceleme yapmak tarihsel maddecilikte esas olandır. Ancak burada pozitivismden farkını da belirtmek de gerekir ki, tarihsel maddecilikte özne, nesnenin nedenleri üzerine sorgulamalar yapar. Diğer bir deyişle, aynı gerçekliğe bakıp farklı "şey"ler görmeyi içermektedir. Örneğin, ekonomi politika ayrılığına referans veren Poulantzas ve Milliband devlete baktığında politikayı, Holloway ve Picciotto ise aynı nesneye baktığında sınıf savaşını ve sermaye birikimi ilişkisini görmektedir. Bunun yanı sıra, sahte bir karşıtlık

³ Holloway, John ve Picciotto, Sol, "Introduction: Towards a Materialist Theory of The State", State and Capital: A Marxist Debate, Holloway & Picciotto (ed), Edward Arnold, University of Texas Press, 1978, ss. 1- 31.

⁴ Skocpol, Theda, "France, Russia and China: A Structural Analysis of Social Revolutions", *Comparative Studies in Society and History*, 18(2), 1976, ss.175- 210.

ortaya koyan ve birbiriyle zıtmış gibi görünen birçok kuram ise bilgi temelinde aynı epistemolojik kökenlere dayanmaktadır. Buradan doğru, kapitalizmin temel niteliğinde hali hazırda bulunan üretim ve bölüşüm temellerinden kopmuş argümanların ortaya konduğunu söylemek mümkündür. Bu argümanlarda ise ortaya konulan çoğu ilişkiler, salt ekonomik ya da politik zeminde yorumlandığında indirgemeci bir yaklaşım geliştirmiş, böylece bütünü ve kapitalizmi anlamaktan uzaklaşmıştır. Wood ise çalışmalarında, artık değer ve birikim gibi olguları açıklarken sadece ekonomik düzey bir analizi değil fakat kapitalist toplumdaki sınıf çatışmalarını aydınlatan tarihsel maddeci bir kategori geliştirmiştir. Kapitalist üretim modundan ve üretimin toplumla bütünleşen karmaşık yapısından dolayı hem ekonomik hem de siyasal bir analize ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda, üretim tarzı mülkiyet ilişkilerini değiştirip dönüştürme dinamiklerine sahip midir eğer sahipse, feodaliteden tarımsal kapitalizme geçiş aşamasında, mülkiyet toplumsal gerçeklik zemininde bir dolayımdayıcı olabilir mi? Mülkiyet ilişkilerinin değişimiyle birlikte artık değere el koymanın sürecinin de değişmesi bu toplumsal gerçeklik zemininde yeni bir yapısal örgütlenmeyi beraberinde getirir mi? Bu açıdan, kapitalizmin kendini yeniden üretmesinin ön koşulu üretmek/verimliliği artırarak değer yaratma yolu ile sermaye birikiminin sağlanmasıdır. Açıklamadan hareketle, Locke'un mülkiyet tanımı, siyaseten/geleneksel oluşan mülkiyete alternatif mülkiyet tanımı getirirken aslında kapitalizmin kendini yeniden üreteceği araçları meşrulaştırmış olmuyor mu? Bütün bu sorunsal temeller, Wood'un inceleme nesnesini ele alışındaki şekliyle birlikte, kapitalizme içkin olmasının yanı sıra karşılaştırmalı yöneme dair bilgiyi de üretebilme kapasitesine sahip görünmektedir.

Ambliyopi⁵ Reçetesi: Karşılaştırmalı Yöntem

Bloch'a göre herhangi bir inceleme yaparken vakalar arasındaki benzerliklerin ve daha da ilginç olarak ise farklılıkların çözümlemesi bağlamında "kör sokaklardan başka bir şey olmayan yolları izlemekten" alıkoyanın (Chiot, 2002: 34) karşılaştırmalı yöntemin ta kendisi olduğudur. Bu açıdan, karşılaştırmalı incelemeler temelde sınırlı olduğu varsayılan bir alanda ilerleyen olguya, daha ötede konumlanması için destek oluşturmaktadır. O halde yöntembilimsel savların amacı nedir? Bendix'in bu soruya cevabı, kabul görmüş genel teorilerin ve bunların klinik uygulanabilirliklerini aşmak için karşılaştırmalı yöntem zemininde tikel bilgi ve teorik formülasyon bütünleşmesini sağlamaktır (Rueschemeyer, 2002: 145). Cevaba daha analitik bir zeminden açıklama girişiminde bulunan Moore ise Bendix'ten bir adım daha öteye giderek, hem mevcut teorik hipotezlerin geçerliliğini sınamak hem de geçersiz olanların yerine yeni nedensel genellemeler geliştirmek için karşılaştırmalı metodun önemine vurgu yapar. Wood ise yöntemin kendisini kullanırken Mill'in anlaşma yöntemi ve farklılık yöntemi olarak nitelendirdiği yaklaşımları kullanır. Mill'in yöntemleri çerçevesinde incelendiğinde, Wood, kapitalizm ve onun gelişimi olgusunu ele alırken nedensel bir sav olarak ileri sürdüğü İngiltere'nin yanı sıra Fransa, Almanya gibi ülkelerden de yararlanır. Bu savlarında Wood, zaman zaman üretim biçimlerine, sınıflar arası ilişkilere ya da mülkiyet sahipliğine bakarak, bunlar hakkında olası anti tezleri çürütmek adına vakaların/ülkelerin tek tek özelliklerini ve farklılıklarını kullanır. Tezini geliştirmek ve ileri sürdüğü nedensel savın geçerliliğini

⁵Tıp terminolojisinde yer alan ve gözde belirli bir bozukluk olmaksızın oluşan görme tembelliğini anlatmak için kullanılan sözcük. Metin tasvirindeki metaforik kullanımının amacı, incelenen nesnenin kendisine herhangi bir engel/tembellik olmadan bakabilmektir.

kanıtlamak içinse benzer tarihsel periyotlarda, kapitalist ülkelerin gelişim süreçlerindeki farklılaşmaya gönderme yapar. Farklı ülkeleri bu anlamda birbiriyle uygun zamanlarda karşılaştırmak, bütünsel savın içinde bulunan her bir özgül parçasını anlamaya olanak sağlar. Kapitalizmin zorunlu olarak doğduğunu çürütmeye adeta ant içmiş olan Wood, İngiltere'deki tarımsal kapitalizmin yükselişine karşılık Fransa'daki tam tersi durumu aynı zamanda Doğu ve Batı Avrupa'daki anlamlı derecede iktisadi gelişmişlik farkını da içine alarak incelemeye çalışır. Ortaya çıkan çeşitlenmeleri ise toprak sahipliği ve emek arasında kurulan çerçevede ele alır. Öyleyse karşılaştırmalı herhangi bir çözümleme girişimi daha en başta, görece detaylı çıkarımların yapılabileceği bağlamlar hakkında bilgi sağlamaktadır. Ancak bu anlamda yöntem, evrensel bir yasa oluşturmak kaygısının yerine ve nomotetik bilgi içindeki ampirizm/deneycilikten farklı konumlanarak, aslında belirli bir bağlam ya da bağlama bağlı olarak açıklanan genellemelerle, salt olguyu keşfetmeye yöneliktir. Ayrıca yöntem, eser miktarda “neden” sorusunun yanı sıra “ne oldu” sorusunu da yanıtlama istenci içermektedir. Tekil olaylar dizisinin sonucunda, değişim ilkelerinin yanı sıra bir nosyon keşfetmeyi kapsamaktadır. Karşılaştırmalı yöntem için Wood, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki değişimi nedensel genellemeler geliştirmek ve sınamak adına gözlemlerken Geertz, din hareketlerini incelerken Endonezya ve Fas gibi birbirlerine karşıtlık sergileyen iki ülkenin aynı zamanda birbirlerinin karakterleri üzerine bir tür yorum oluşturma potansiyelleri olduğundan karşılaştırma alanında Wood vari bir açıklama yerine, tikellikleri açığa çıkarmak için bu yöntemi tercih etmiştir (Skocpol, 2002: 373). Tanımlama yapabilmek için karşıtlıkları kullanmak Hegel'den beri süregelen bir durumdur. Özellikle tarihsel bir olguyu farklı mekânlar ya da aynı dönemler için yapılandırılmış açıklamalar kullanmak yerine, tek tek her vakanın kendine özgü niteliklerini aydınlatma ve tipoloji oluşturarak anlama amacıyla karşılaştırma kullanılır. Diğer bir deyişle, yöntem, olgular arası genel geçer saptamalardan ziyade olguların kendi içinde sahip oldukları görünmeyeni açığa çıkarmakla ilgilidir. Belirli bir konuyu ele alış biçimi bu anlamda kozmopolit kalıpların ötesine çıkmayı hedefler. Wood'un karşılaştırmalı olarak nitelendirilebilecek çözümlemeleri, özgül manada bu kalıpları, hem reddetmenin bir aracı olarak yapılandırılmış hem de çelişik gibi görünen özelliklerin aslında olguya dair genel nitelemeleri barındırması açısından bunları kuvvetlendirmiştir. Wood'un kapitalizmi incelerken ele aldığı birçok faktörün bütün örneklerine uygun ve karşılaştırmalı yöntemeye duyarlı olduğunu saptamak mümkün görünmektedir. Hemen hemen benzer faktörleri ele alarak tarım toplumlarının, modern sanayi toplumlarına dönüşümünü görece analitik betimlemelerle inceleyen Moore da Wood gibi nedensel ardışıklıktaki farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışmaz. Moore, bu anlamda, nedensel kümelerden çok sonuçlar kümesine odaklanır keşiflerinde. Örneğin siyasal iktidardan pay alan güçlü bir burjuvaziye, demokrasiye, yararlı bir çıktı olarak açıklar (Smith, 2002: 329). “Antikiteden Feodalizme Geçişler” ve “Mutlakıyetçi Devletin Soyusu” kitaplarında Anderson ise, karşılaştırmalı yöntemin meşrulaştığı zemine destek çıkarak geleneksel/yazılı tarih ve teori bölümlenmesini reddeder. Anderson, aynı anda hem teorik bilginin hem de çeşitli zamanların ve mekânların tikelliklerini açıklamak peşinde koşar. Bu anlamda her iki eserinde de teorik kavramları kullanarak tarihsel ayrıntılardan yararlanıp farklı tarihsel yörüngeleri karşılaştırmıştır (Fulbrook ve Skocpol, 2002: 182). Yöntembilim düzleminde, hem Moore'un ve Wood'un hem de Anderson'ın nesneye yönelim biçimleri karşılaştırmalı yöntemin teamüllerine uygundur.

Üretim Biçiminin Türevleri: Feodal Üretim Biçiminden Kapitaliste Doğru

Machiavelli'nin kentlere bakıp, onu bir rahip ile bir fahişenin karşılaşma olasılığını doğuran bir olgu olarak görmesi, mekânsallığın, ilişkileri ve dolayısıyla da topluma ait olanı doğal bir biçimde nasıl etkilediğini vurgulamaktadır. Aynı şekilde bir Alman atasözü olan “kent havası insanı özgür kılar” (Keleş, 2005: 10) cümlesi de kentlerin bu karmaşık yapısını tarihsel gelişim sürecinde konumlandırmaktadır. Kapitalizm olgusunu incelemeye çalışmak demek de bu tarihsel gelişim sürecine dokunmak demektir. Britanya’da kapitalizmin gelişmesi esas olarak 1640- 60 İngiliz Devrimi ki 1789 Fransız Devrimi gibi büyük bir toplumsal harekettir- ile feodal olan eski düzeni koruyan devlet iktidarı şiddet yoluyla aşağı edilmiş, dolayısıyla kapitalizmin daha doğal bir biçimde gelişmesi sağlanmıştır (Hill, 1983: 13). Diğer bir deyişle kapitalizm; kentleşmenin, ticarileşmenin ve ticaret artışının doğal bir getirisidir (Wood, 2007: 15). Ancak Wood özellikle kapitalizme içkin nitelikleri, oluştuğu ve geliştiği coğrafyaya özgü saptarken, olgunun kendine has özelliklerinin çoğu teorisyen tarafından kentsel bir olgu olarak ele alınışını ciddi bir biçimde eleştirmiştir (Patriquin, 2012: 9). Bu açıklamadan hareketle, İngiltere dışındaki Batı’da, kapitalizm kentsel bir olgu olarak alınmış ve kapitalistin kökeni ise tüccar yani burjuva olmuştur. Ancak sadece İngiltere’de kapitalizmin kaynağı büyük toprak aristokrasisinin egemen olduğu kırsal bölgeler olmuştur (Wood, 2007: 17). Bu durum, sanayileşerek kapitalistleşen Batı’nın karşısında, kapitalistleşerek sanayileşen bir İngiltere’yi doğurmuştur. Tarihsel gündemi açıklarken karşılaştırmalı metod önemli sosyologları da bir araya getirmiştir. Marc Bloch, Avrupa ve Fransız feodal kalıpları üzerine yoğunlaşırken, Wallerstein görece daha büyük bir çerçeveden kapitalist dünya ekonomisinin doğuşunu, gelişimini ve sonlanabilirliğini araştırmış, Moore ise daha dar ancak içsel parametreler üzerinden tarım devletlerinin modern dünyaya olası geçiş moral değerini ve kalıplarını derinlemesine incelemiştir (Skocpol, 2002: 9). Kapitalizme yönelik olarak incelendiğinde Alman tartışmalarının ise devlet ve toplum arasındaki ilişkinin kapitalist üretim biçimlerine içkin olan çelişkilerden türediği savı ile Britanya’daki tartışmalardan farklılaştığı söylenebilir. Britanya’da Marxsist literatürde yazılanların ise tarihsel materyalizmle bağdaşmayacağı gibi kapitalizmin kendini yeniden üretmesini sağlamanın ötesinde de geçemedikleri söylenebilir. Birbirlerinden çok ayrı uçlarda olduklarını sansalar da Miliband ve Poulantzas aslında politik özleri bakımından birbirinden çok da farklı değillerdir. Örneğin, her iki yazar da kapitalizm bütününde Marxsist devlet kuramlarını oluştururken tarihsel materyalist kategoriler üzerinden inşa etmemeyi seçmişlerdir. Bu seçim ya da vazgeçiş aslında yazarların, sınıf mücadelesi ile sermaye birikim süreçlerini salt iki ayrı alan olarak ele almaları ve bu bağlamda sınıf mücadelesini politik alana oturtmaları; sermaye birikimini ise ekonomik alanda inşa etmeleri doğrultusunda ekonomi politiği yok saymaları ve fakat buna rağmen kendilerini Marxsist yazın içinde değerlendirmelerinde yatmaktadır. Bununla birlikte de buldukları coğrafya olan Britanya’da, devlet tartışmalarını bu kısa zemine hapsedmektedirler. Esastan bakıldığında ise söz konusu her bir yazarın yöntemine dair bulgular, Batı tarzı merkezileşmeyi güçlendirmekte ve aynı zamanda onu geleneklerden kopararak ayrıştırılan insan ve toplum arasında bir bütünleştirme çabası içindedir. Bu açıdan kapitalizmin odağındaki üretim meselesi, Kıta’daki sanayileşmenin, görece büyük ölçüde devlet tarafından teşvik edilen ağır sanayinin gelişmesi ile oluşurken, minimalist Britanya’da ise kapitalist (tarımsal) kimlik, küçük çaplı tüketim mallarının üretilmesini doğurmuştur. Feodaliteden kapitalizme geçiş tartışmalarının da temel odağı, bu farklılıklar çerçevesinde şekillenmiştir. Aynı zamanda bu farklılıklar, kapitalist ve kapitalist olmayan toplumlar arasındaki süreklilik kavramının vurgulanması ve kapitalizmin özgüllüğünün reddedilmesi ya da gizlenmesiyle sonuçlanmıştır çünkü kapitalizm daima bir yerlerde görünür olmuş; fakat büyümesi ve olgunlaşması için feodalizmin üretim biçiminden

ve ilişkilerinden kopması gerekmiştir (Wood, 2003: 12). Polanyi de piyasa toplumunun yükselişi ve düşüşünü ele aldığı “Büyük Dönüşüm” adlı eserinde, İngiltere’nin kapitalistleşme aşamasını ne kaçınılmaz ne de evrimci bir sürece bağlamamıştır. Bu bakış açısıyla da Wood gibi 19.yy kapitalizmin ortaya çıkışını piyasa etkinliğinin ortaçağdan itibaren aralıksız genişlemesinin çıktısı olarak gören genel düşünceye meydan okumuştur (Block ve Somers, 2002: 54). Feodal üretim tarzında üretim araçları (toprak) sahipliği lordun kendisinde olmakla birlikte üretim sürecinin teknik bilgisine sahip olan taraf ise serf’lerdir. Bu koşullarda feodal lord, ekonomi dışı zor ile artığa el koyarak süreci dolaylı kontrol edebilmektedir. Doğa koşullarına ve nüfusa bağlılık feodal ekonominin niteliğini belirlemektedir. Feodalitede, ekonomik ya da siyasi bir ayırım olmaması, artığa el koyanlar ile yönetenleri ayırtmadığı gibi artığı üretenler ile yönetilenleri de ayırtmamaktadır. Kapitalist üretim biçiminde ise üretim araçları, piyasa aracılığıyla alındığı için hem üretim araçları hem de üretimin teknik bilgisi kapitalistin sahipliğindedir ve bu sayede de kapitalist, aynı zamanda artık üretim sürecine de sahiptir. Bununla birlikte artığa el koyanlar ile yönetenler farklılaşmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, siyasal alan ile ekonomik alan birbirinin tamamlayıcısı olarak farklılaşmakta ve bu oluşum doğal olarak mülkiyet sahipliği ve yönetim ayrışmasını da beraberinde getirmektedir. Bahsi geçen yapılanmada, siyasal alan, doğrudan şiddet unsuru olarak iktisadi alan içinde değil ancak ekonomi dışı zoru- hukuk kuralları ve vergi gibi- dolaylı olarak kullanarak piyasayı/dolaşımı kolaylaştırarak tamamlamaktadır. Ekonomik alanda ise ilişki, sermaye birikiminin yeniden üretilmesi ve iş verimliliğinin artırılması üzerine kurulmuştur. Ancak bütün bu hikâye, feodal düzenin askeri nizam bir sırayı takip ederek kapitalizme dönüştüğünü anlatmamakta, bu dönüşüm gerçekleşirken birden fazla geçişe yol açmaktadır. Feodalitenin çözülmesi sürecinde verilen tepki geçişin niteliğini de belirlemektedir. Örneğin serflik Batı Avrupa’da sona ererken, Doğu Avrupa’da “ikinci serflik” dönemi yaşanmıştır. Bu farklılaşma kendi içinde de farklılaşmakta, mesela Batı Avrupa çerçevesinde İngiltere’de Fransa’dakinden çok farklı bir görünüm sergilenmekteydi. Bu farklılıklar, devlet oluşumlarıyla bağlantılı olarak İngiltere’de monarşi, bütüncül görünümlü aristokrasiyle iş birliği içinde gelişti; lordlar, değerli toprakların denetimini ele geçirdi. Fransa’da ise monarşik devlet, rakiplerine karşı bir soylu ailenin egemenliğine dayandı; merkezi devletin temel kaynağını oluşturan vergi gelirlerini sağlama almak amacıyla toprakların çoğu köylülere bırakıldı (Wood, 2012: 26). Bu farklılaşma, Britanya ile Fransa’nın sınıfsal yapıları arasındaki anlamlı farklılıkların olduğuna dair göstergeci. Kesin olarak söylenebilecek şey ise Britanya’nın dünyanın ilk kapitalist toplumu olduğu ve siyasi söyleminde somutlaşmayan tarihsel gerçekliğinde var olduğudur (Wood, 2007: 37). Ana akım literatürde de sıklıkla inceleme nesnesi odağında bulunan kapitalizm olgusu, Wood’un yöntembilimi çerçevesinde olgunun kendisine ancak olgunun niteliklerinin belirlenmesi ile anlaşılacağını vurgulamıştır. Karşılaştırmalı yönteme içkin olan şey ya da görüngü Wood’un ele alış biçiminde varlığını sürdürmüştür. Yönteme dair seçtiği ve seçmediği coğrafyaları nedensellik ilişkisi içerisinde açıklamış ve bu ülkelerin olguyu ne şekilde değiştirdiğini ve biçimlendirdiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Aynı ayrı tikelliklerin, olgunun bütününü çizmeye yardımcı olduğu görüşünü benimseyen Wood, eserlerinde karşılaştırmalı yöntemi kullanmış ve daha sonraki çalışmalara da bu anlamda ışık tutmuştur denebilir. Salt karşıtlık ve ikilem üzerinden yapılan söylemsel karşılaştırmalara meydan okuyarak da olgunun kendisini görebilmek için zıtlıkların yanı sıra benzerlerin anlatımını da önemli kılmıştır.

Değer ve Emek Kavramsallaştırmasında Mülkiyet İlişkileri ve Sahipliği

Üretim, bir değer üretme faaliyeti olarak ele alındığında, bu değer üretme faaliyetinin en temelde insanın kendi varlığını üretmesi anlamına geldiği söylenebilir John Locke'a göre değerın kaynağı ise "emek"tir ve değer, bu bağlamda, emek katılan her türlü faaliyete içkindir (Vaughn, 1978: 313). Kapitalizmdeki mülkiyetin ana özelliği de değer üzerinden şekillenmektedir. Üretim tarzının, mekânı/toprağı/ülkeyi bu şekilde yapısal bir içerik katarak dönüştürmesi, mekânı siyasallaştırmaktadır. Bu bağlamda değer- emek ve mülkiyet ilişkileri birbirini tamamlayıcı ve bütünleştirici bir niteliğe sahiptir. Öte yandan, mülkiyetin geleneksel haklar bağlamından doğal haklara geçişi sürecinde üretimin temel niteliği olan değer üretme faaliyeti; değerın temeli ise emek kavramsallaştırması olarak alındığında, insanlığın ortak ögesi olması bakımından evrensel olan emek üzerinden kapitalizm tartışılmaya çalışıldığında, toprağa, insanın kendi başat mülkiyeti olan bedeni ile emek vererek yarattığı kabul edilirse, tarihsel zeminde feodalizmden tarımsal kapitalizme geçiş sürecinde yeni bir mülkiyet tanımı yapılabilir mi? Bu tanımlama farklı coğrafyalarda kapitalizme içkin sorunsallaştırmalar açısından yorumlanabilir mi? Britanya'daki kapitalizmin tamamlanmamış gelişmesine hatta bazı yazarların bu süreci hastalık olarak nitelendirmesine atfedilen çoğu nitelik bu anlamda belki de kapitalizmin kendine ait dinamiklerini belirlemektedir (Wood, 2007: 36). Benzer biçimde Thompson'ın "İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu" adlı eserinde, İngiltere'deki Sanayi Devrimi'yle ilgili paradoksu doğrudan doğruya yeni teknolojilere ya da ekonomik büyümeye bağlamaz. Wood vari bir çözümlemeye giderek bu antagonist durumu 19.yy işçi sınıfı topluluklarının oluşumdaki kültürel geleneklerin sürekli oluşuna dayandırır (Trimberger, 2002: 222). Üretim tarzı ya da toplumsal herhangi bir patalojiye gönderme yapmayarak kolektif eylem kavramı üzerine yoğunlaşan Tilly de araştırma stratejisini Fransa ölçeği üzerinden diğer ülkeleri karşılaştırarak belirlemiştir. Bu dönüşümü betimlemek için de her bir soruşturmayı bulunduğu toplumsal sınırlarıyla tekrar tekrar sormuştur. (Hunt, 2002: 249- 256). Rousseau ise "Toplum Sözleşmesi" kitabında kapitalizmin ortaya çıkışında etkisi olan çitleme hareketine getirdiği yorum ile mülkiyetin eşitsizlik ile de bağını kurmuştur. Ona göre "*Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip "bu bana aittir" diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun ilk kurucusu oldu. Bu sınır kazıklarını söküp atacak ya da hendeği dolduracak, sonra da hemcinslerine "bu sahtekâra kulak vermekten sakınınız, meyvelerin herkese ait olduğunu, toprağın ise hiç kimseye ait olmadığını unutursanız mahvolursunuz" diye haykırarak olan adam, insan türünü nice suçlardan, nice cinayetlerden, nice korkunç olaylardan esirgemiş olurdu!*" (Gürbüz, 2003: 3). Rousseau yöntembilim anlamında karşılaştırmalı biçimi kullanmamış, olgunun sadece başka bir etkenini tümdengelim tümevarım yöntemiyle açıklama girişiminde bulunmuştur. Mülkiyetin esas anlamda ele alınışında ise bireysel davranışın genel geçer egemen ilke olarak incelenmesi olgunun kendisinin başka bir zemine taşınmasında engel teşkil etmektedir. Mülkiyetin emekle ilgili kurulan ilişkisinde şüphesiz Locke'un önemi fazladır. Ancak Waldron, Locke'un mülkiyetin temeline ilişkin yaptığı analizinin yeterince açık olmadığını belirtmiştir.

Locke doğru bir biçimde, bir kişinin kendi emeğinde doğal hakkı olduğunu ve özel mülkiyetin temelini ise ilgili mülkü elde etmek için sarf edilen emek olduğunu göstermiştir. Ancak Locke, emeğin, kimsenin malı olmayan şeylere özel hak iddiasında bulunmak için yeterli olduğunu düşünmekle hata etmiştir. Waldron ise, yeterince açık bir biçimde, tek taraflı el koymaya dayalı mülk edinme düşüncesinin tutarsızlığını ortaya koymuştur. Oldukça yerinde bir şekilde Waldron, Locke'ın emeğin bir objeye karıştırılması düşüncesinin, o objeye tam mülkiyet hakkını gerektirdiğini, ancak bir kişinin nasıl olup da sadece hakkı olduğu emeği temelinde o

objeyi tamamen mülkiyetine geçirme hakkı olduğunun yeterince açık olmadığını belirtmektedir. Marksçı emeğin yarattığı değer kavramı, emeğin yarattığı artı değer ve emeğin üzerinde harcandığı materyalin yalın değeri arasında bir ayrım yapmaya olanak vermektedir. Böylelikle, bir kişinin bir objenin bütün mülkiyet haklarını elinde tutmasını açıklamak mümkün olmaktadır (Doğan, 2007: 95). Locke ve Waldron'un atışmasındaki saikler karşılaştırmalı yönetime dair bir bilgi üretim sürecini içermese de Wood'un metodolojik anlamda kutsadığı olguya dair temel oluşturması açısından önemli görülmektedir.

SONUÇ YERİNE DEĞERLENDİRME

Disiplinler ve disiplinler arası bütün bilimlerde olduğu gibi yöntem, toplumu ilgilendiren her alanda bir tür temel ve başat bir açıklama içermesi bakımından her zaman incelemeye değer olmuştur. Toplumsal ve iktisadi her biçimleniş, kendini arkaik bir unsur olmaktan soyutlayarak belirli bir tarihsellikte ve mekânda anlam kazanmaktadır. Kapitalist düzlemin içsel dinamiklerini ve artık ürüne el koyma şeklinin dönüşümünü karşılaştırmalı yöntem analizi geliştirerek kullanan Wood'un, kapitalizmi ideolojisi ve pratikleri toplumu, öznenin niteliksel çerçevesi boyunca yeniden tasvir etmekte ve bu zeminle doğru orantılı olarak evrenselleştirmekte ve meşrulaştırmaktadır. Yöntembilim açısından, inceleme nesnesini ele alış biçimi tarihsel, ideolojik ya da mekânsal düzlemde bir değişkenlik içerse de temelde kişilik dışı bir öz taşımaktadır. Karşılaştırmalı yöntem, hem içeriden hem de dışarıdan bir pozisyonda bir yandan olgunun kendisini açıklarken diğer bir yandan da olguya dair nitelikleri ve olmazsa olmazları sıralar. Dahası olguya ilişkin Weberyen bir tipoloji geliştirilmesine de katkı sağlar. Bu açıdan karşılaştırma sırasında kullanılan varsayımlar ayrıca tek tek ülkelerin ya da coğrafyaların dinamiklerini de açıklamakta kullanılabilir. Ancak yöntemin kendisini sorunsallaştırmak demek salt incelemenin ötesine geçmek demektir ve incelemenin ötesinde bir konumlandırmaya ihtiyaç duymaktadır. Wood'un bu bağlam çerçevesinde genel kanıyı çürütmesi ve kendi tezini doğrulamak/geliştirmek açısından ülkeleri ve olguyu belirli bir biçimde açıklaması onu karşılaştırmalı yöntemin odağına çekmiştir. Yöntem dâhilinde de çoğu kez olgunun kendisini yeniden üretmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Bloch, Fred ve Somers R., Margaret, "Ekonomist Yanılgının Ötesi: Karl Polanyi'nin Holistik Toplum Bilimi". *Tarihsel Sosyoloji- Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler*. Theda Skocpol (ed), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 47- 84.
- Chiot, Daniel, "Marc Bloch'un Toplumsal ve Tarihsel Manzarası". *Tarihsel Sosyoloji- Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler*. Theda Skocpol (ed), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 22- 46.
- Doğan, Aysel, "Özel Mülkiyet Hakkının Temeli Olarak Emek", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 56(3), 2007, ss. 83- 97.
- Gürbüz, Ahmet, "J. J. Rousseau ve Toplum Sözleşmesi Kuramı'nın Değeri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.4, 2003, ss. 1- 10.

- Fulbrook Mary ve Skocpol, Theda, “Mukadder Yollar: Perry Anderson’ın Tarihsel Sosyolojisi”. *Tarihsel Sosyoloji- Bloch’tan Wallerstein’e Görüşler ve Yöntemler*. Theda Skocpol (ed), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 170- 209.
- Hill, Christopher. *1640 İngiliz Devrimi*. Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983.
- Holloway, John ve Picciotto, Sol, “Introduction: Towards a Materialist Theory of The State”, *State and Capital: A Marxist Debate*, Holloway& Picciotto (ed), Edward Arnold, *University of Texas Press*, 1978, ss. 1- 31.
- Hunt, Lynn, “Charles Tilly’nin Kolektif Eylemi”. *Tarihsel Sosyoloji- Bloch’tan Wallerstein’e Görüşler ve Yöntemler*. Theda Skocpol (ed), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 244- 275.
- Keleş, Ruşen, “Kent ve Kültür Üzerine”, *Mülkiye Dergisi*, 29(246), 2005, ss. 9- 18.
- Rueschemeyer, Dietrich “Reinhard Bendix’in Karşılaştırmalı Sosyolojisinde Teorik Genelleme ve Tarihsel Tekillik”. *Tarihsel Sosyoloji- Bloch’tan Wallerstein’e Görüşler ve Yöntemler*. Theda Skocpol (ed), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 130-170.
- Trimberger, K., Ellen, “E. P. Thompson: Tarihin Sürecini Ayarlamak”. *Tarihsel Sosyoloji- Bloch’tan Wallerstein’e Görüşler ve Yöntemler*. Theda Skocpol (ed), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 210- 243.
- Vaughn, I., Karen, “John Locke and the Labor Theory of Value”, *Journal of Liberrarian Studies*, 2(4), 1978, ss. 311- 326.
- Wood, M., Ellen. *The Ellen Meiksins Wood Reader*. Larry Patriquin (ed), Brill Historical Materialism Book Series, Vol. 40, 2012.
- Wood, M. Ellen. *Kapitalizmin Kökeni- Geniş Bir Bakış*. Çev. A. Cevdet Aşkın, Epos Yayınları, Ankara, 2003.
- Wood, M. Ellen. *Özgürlük ve Mülkiyet*. Çev. Oya Köymen, Yordam Kitap, İstanbul, 2012.
- Wood, M., Ellen. *Eski Rejimler ve Modern Devletler Üstüne Tarihsel Bir Deneme- Kapitalizmin Arkaik Kültürü*. Çev. Oya Köymen, Yordam Kitap, İstanbul, 2007.
- Skocpol, Theda, “Sosyolojinin Tarihsel İmgelemi”. *Tarihsel Sosyoloji- Bloch’tan Wallerstein’e Görüşler ve Yöntemler*. Theda Skocpol (ed), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 1- 22.
- Skocpol, Theda, “France, Russia and China: A Structural Analysis of Social Revolutions”, *Comparative Studies in Society and History*, 18(2), 1976, ss.175- 210.
- Smith, Dennis, “Olguların ve Değerlerin Keşfi: Barrington Moore’un Tarihsel Sosyolojisi”. *Tarihsel Sosyoloji- Bloch’tan Wallerstein’e Görüşler ve Yöntemler*. Theda Skocpol (ed), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 313- 354.